

BALTISCHE STATEN TIMMEREN AAN DE WEG

De voormalige Sovjetgebieden Estland, Letland en Litouwen timmeren aan de weg. Oogst, export en investeringen stijgen sterk. Worden deze landen hiermee belangrijke handelspartners voor Nederland en zoja op welke termijn? In dit Bos en Hout Bericht een schets van de drie Baltische Staten, die veel potentie hebben als het gaat om hout.

1997 nr. 12

S
B
H

STICHTING BOS EN HOUT

De landen Estland, Letland en Litouwen vormen samen de Baltische Staten. Ze liggen aan de Baltische zee. Het zijn typische handelslanden die hun handelsactiviteiten nieuw leven inblazen, nu ze geen deel meer uitmaken van het Sovjetrijk. Hout en houtverwerking is al van oudsher van groot economisch belang, want de landen hebben veel bos. Bos is een van de weinige natuurlijke hulpbronnen die men heeft. Het lag dus voor de hand dat bij het opbouwen van een markteconomie de verwerking van en handel in hout een belangrijke rol zou gaan spelen. De exportcijfers voor gezaagd hout naar Nederland spreken wat dit betreft boekdelen (grafiek 1).

De Baltische staten hebben echter te maken

daarbij een belangrijke rol. Voor Nederlandse ondernemers in de houtbranche bieden deze ontwikkelingen nieuwe kansen.

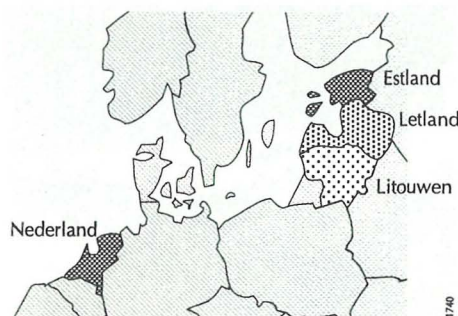
ESTLAND

Estland is het kleinste van de drie Baltische staten; het heeft ook het minste aantal inwoners. Onder het Sovjet-regime was Estland de "meubelmaker" van de Sovjet-unie: 95% van de meubelproductie was bestemd voor de andere Sovjet-staten. Deze concentratie van meubelfabrieken zorgde voor veel zagerijen in Estland. Een ander gevolg was de sterke groei van het bosareaal. In de loop der jaren zijn veel landbouwgronden bebost. Bedroeg in 1940 het totale bosoppervlak 850.000 hectare,

Hout en houtverwerking, al van oudsher van groot economisch belang

met een aantal belangrijke concurrenten in hun directe omgeving: de Scandinavische landen. In de Baltische staten kunnen kopers minder vertrouwen op de toegezegde levertijden, de sortimentsamenstelling en de kwaliteit. Het laatste vooral door gebrek aan droogcapaciteit. Dit heeft tot gevolg dat kopers uiteindelijk toch vaak kiezen voor Scandinavisch hout, ondanks de hogere prijs. Desondanks gaan de zaken vooral in Letland en Litouwen zó goed, dat beide landen onlangs rondhout en ook gezaagd hout uit Rusland moesten importeren om op korte termijn aan hun buitenlandse vraag te kunnen voldoen. De landen zetten zich in om structureel een plaats op de internationale houtmarkt te veroveren. Ze werken aan een economisch gezonde toekomst en bos en hout spelen

nu is dat al toegenomen tot ruim 2 miljoen hectare.

Na de omwenteling in 1991 viel de export van meubels naar de voormalige Sovjetstaten bijna totaal weg met als gevolg dat de productie in de meubelindustrie en in de zagerijen sterk daalde. Daarnaast begon de overheid ongeveer tegelijkertijd met het privatiseren van de industrie. Het wegvallen van de afzetmarkt en het leren 'overleven' in een markteconomie resulteerde in veel bedrijfssluitingen, o.a. in de papierindustrie maar ook veel zagerijen moesten hun deuren sluiten. Doordat de verwerkingscapaciteit in het eigen land wegviel, gaat nu het grootste deel van de vezelhoutoogst naar de papierindustrie in Zweden, Finland en Noorwegen. Zelfs een aanzienlijk deel van het zaaghout gaat naar de zagerijen in deze landen, ondanks het feit dat de Estse productie na de

dramatische daling van de afgelopen jaren weer is toegenomen.

Geleidelijk aan brengt Estland zijn wetten meer in lijn met de wetten en regelingen die in de EU gelden. Estland wil namelijk net als de andere Baltische staten lid worden van de EU. Zo heeft het Estse parlement afgelopen juni het nieuwe bosbeleidsplan van de regering goedgekeurd. Dit beleidsplan vormt de basis voor zowel het opstellen van een nieuwe boswet als voor het ontwerpen van een ontwikkelings- en investeringsprogramma voor de bossector. Zoals verwacht staat 'duurzaam bosbeheer' centraal in het nieuwe bosbeleid. Daarnaast is 'efficiency in bosbeheer' een doel.

De Estse overheid kent weinig financiële stimulansen (bijvoorbeeld belastingvoordelen) voor buitenlandse ondernemingen die willen investeren in het land. Dit is onder andere een gevolg van het feit dat Estland volgens de Wereld Bank een 'stabiel land' is, waardoor het van zichzelf al aantrekkelijk is voor buitenlandse investeerders.

Een belangrijk obstakel voor buitenlandse investeerders is dat het (nog) niet mogelijk is om de betaalde BTW op kapitaalgoederen terug te krijgen danwel te verrekenen met de BTW-opgave in het eigen land. In de EU geldt dat investeerders ontheffing kunnen krijgen van het betalen van de BTW over investeringen in

In bosbouwkundig opzicht hebben de Baltische Staten nog volop mogelijkheden om de oogst op te voeren

kapitaalgoederen. Naar verwachting zal Estland de BTW-regels moeten aanpassen aan de EU-regels, wil het in de toekomst lid kunnen worden van de Unie.

Voor de Zweden en de Finnen hebben tot nu toe in het land geïnvesteerd. Estland presteerde de afgelopen jaren in dit opzicht beter dan de andere Baltische staten, maar voor de ontwikkeling van Estland zijn verdere investeringen broodnodig. Investerings kunnen immers de waarde van de export laten toenemen en dat is zeer gewenst vanwege het hoge tekort op de handelsbalans.

LETLAND

Letland heeft een lange traditie als het gaat om houtverwerking. De nadruk ligt op

zagerijen. Omdat het land beschikt over vier havens en goede transportfaciliteiten, heeft het alle potentie in zich voor het (verder) ontwikkelen van de op export gerichte houtverwerkende industrie. Letland beschikt over een uitgebreid areaal bos, dat bijna geheel in handen is van de overheid. In de nabije toekomst zal ruwweg de helft weer in bezit komen van de oorspronkelijke (particuliere) eigenaren. De bossen in Letland zijn nog relatief jong. De meeste berken en dennenopstanden zijn tussen de 40 en 60 jaar oud. In deze regio zijn berken volwassen op 70-80 jarige leeftijd en dennen met 120 jaar. De houtoogst in de Letse bossen heeft dus nog voldoende groeimogelijkheden. De Letse bosdienst verwacht dat in 2005 de oogst op 11 miljoen m³ kan uitkomen, terwijl de oogst in 1996 6,7 miljoen m³ bedroeg. Ongeveer 60% van de oogst bestaat uit grenen en vuren, terwijl een kwart van de oogst uit berk bestaat. Populier, els, es en eik zijn de overige houtsoorten. 'Kleinschalig' is de beste typering voor de zagerijsector in Letland. De meeste zagerijen hebben een capaciteit van minder dan 1000 m³ per jaar. Slechts enkele hebben een capaciteit van 20.000 m³ of meer per jaar en passen waardeverhogende technieken toe zoals bijvoorbeeld drogen. De laatste jaren hebben enkele Scandinavische bedrijven 'grote' zagerijen neergezet (capaciteit van ongeveer 50.000 m³) met droogfaciliteiten.

De Letse regering heeft aangekondigd meer buitenlandse investeerders te willen aantrekken, onder andere om de toegevoegde waarde van de export te verhogen en zodoende het handelstekort te verkleinen. Om dat te kunnen bereiken heeft de regering de belasting op exportgoederen gehalveerd en zijn bijna alle restricties voor buitenlandse investeringen opgeheven. De belangrijkste zeehaven, Riga, is inmiddels een vrijhandelszone en er zijn plannen om de drie andere grote havens een zelfde status te geven. Met de juiste investeringen kan Letland zich in de komende jaren ontwikkelen tot een belangrijk houtproducerend en -verwerkend land. Daarbij is het wel oppassen geblazen: Letland staat bekend als het Oosteuropese land waar de faalkans van investeringen hoog is. Zo is 60% van de bedrijven die tussen 1991 en 1994 zijn opgestart inmiddels 'out of business'.

LITOUWEN

Litouwen is het grootste maar ook het minst beboste land van de Baltische staten. De wettelijk toelaatbare oogst is tot 2003 jaarlijks 5 miljoen m³ en na 2003 mag dit jaarlijks 6 miljoen m³ zijn. Omdat de Litouwse bossen op dit moment al 5 miljoen m³ leveren, kan de houtoogst in de komende jaren niet verder groeien. De komende jaren zal een deel van de staatsbossen in particuliere handen overgaan, maar de staat zal 2/3 van het bos

in eigendom houden. Bovendien mogen particulieren niet meer dan 25 hectare bos bezitten. Het staatsbosbeheer zal daarom altijd een grote invloed blijven houden op het beheer van de Litouwse bossen. Bovendien zijn particuliere eigenaren met meer dan 3 hectare verplicht een beheersplan voor te leggen aan het staatsbosbeheer.

Ook de economie in Litouwen heeft te leiden gehad van het uiteenvallen van het Sovjetrijk. De afzetmarkt voor meubels viel weg waardoor de zagerijen hun industriële afzet met 40% zagen dalen. De 3 pulpfabrieken die het land telde sloten de poorten.

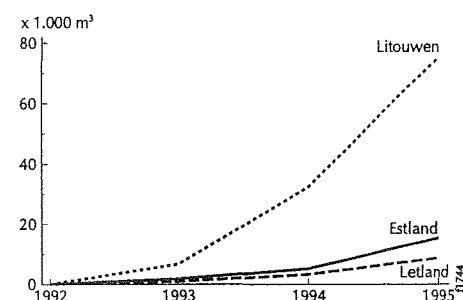
De meeste sectoren kregen grote productiedalingen te verwerken (meubelindustrie -70%; triplex -30%, spaanplaat -60%). Alleen de zagerijen konden hun productieniveau enigszins handhaven, ondanks de afgenomen vraag. Herstructurering en modernisering hebben de productie (van gezaagd hout) in 1996 op 1,25 miljoen m³ gebracht. Overigens heeft alleen de triplexproductie het niveau van 1990 kunnen evenaren.

Nu de Litouwse houtsector vooral in Polen en Duitsland nieuwe afzetmarkten heeft ontdekt, trekt de productie in de meeste sectoren weer aan.

Buitenlandse investeringen hebben zich vooral geconcentreerd op de zagerijsector. Zo is de grootste zagerij een joint venture

Grafiek 1

Nederlandse import van gezaagd hout uit de Baltische staten

van een Oostenrijks en een Litouws bedrijf. Deze zagerij produceerde in 1996 52.600 m³. Litouwen gaat zich steeds meer toeleggen op het exporteren van producten met een toegevoegde waarde. Zo steeg in 1996 de export van gezaagd hout met 50%, terwijl de export van rondhout daalde. Dit laatste betreft vooral pulphout dat Litouwen naar Rusland en Zweden uitvoert. De Litouwse regering voert een beleid gericht op het aantrekken van buitenlandse investeerders. Onlangs heeft men daarvoor twee vrijhandelszones aangewezen, waaronder het gebied rond de belangrijkste haven in de Baltische staten, Klaipėda. Daarnaast kent het land allerlei belastingvoordelen voor investerende bedrijven.

DE BOSSEN IN DE BALTISCHE STATEN

Van de drie Baltische staten is Litouwen het grootste land en heeft het minste bos (tabel A), zeker in vergelijking tot het landoppervlak. Maar Litouwen heeft ook de meeste inwoners. Vooral in Estland en Letland is een groot deel van het landoppervlak bebost: bijna 50%. Daarmee steken deze landen gunstig af bij de meeste andere Europese landen.

Tabel A

Oppervlakte en bevolkingsstatistieken van de Baltische staten

	Landoppervlakte (1000 ha)	Bosareaal (1000 ha)	% bos	Bevolking (mln)	Bos per in- woner (ha)
Estland	4661	2144	46	1,5	1,4
Letland	6653	2994	45	2,5	1,2
Litouwen	6913	2143	31	3,7	0,6

Voor alle drie landen geldt dat de bossen voor het grootste deel nog in eigendom zijn van de overheid. In Litouwen voor bijna 100%, in Estland en Letland voor ongeveer 70%. Alle landen zullen een gedeelte van het staatsbos gaan privatiseren.

Ongeveer 60% van de bomen in de Baltische bossen zijn naaldbomen (dennen, sparren en lariks). Berk en populier zijn de belangrijkste loofboomsoorten.

DE BALTISCHE HOUTPRODUCTIE

Zoals verwacht heeft het land met het grootste bosareaal de hoogste oogst: Letland (tabel B). Ook heeft dit land de hoogste oogst per hectare. De oogst bedraagt ruwweg de helft van de bijgroei zodat de landen in bosbouwkundig opzicht mogelijkheden hebben om de oogst op te voeren.

Tabel B

De bijgroei en houtoogst (spilhout) in de Baltische staten (1996)

	Bijgroei (mln m ³)	Oogst (mln m ³)	% oogst van bijgroei	Bijgroei per hectare (m ³ /ha)	Oogst per hectare (m ³)
Estland	9,2	4,0	43	4,3	1,9
Letland	16,5	8,4	51	5,5	2,8
Litouwen	11,9	5,0	42	5,6	2,3

De Baltische bossen leveren vooral de naaldhoutsoorten vuren, grenen en lariks. Daarnaast leveren de bossen ook berkenhout. Tabel C laat de verdeling van de houtoogst over enkele sortimenten zien.

Tabel C

De verdeling van de houtoogst (werkhout) in sortimenten in de Baltische staten in % (1996)

	Zaaghout	Vezelhout	Paalhout	Brandhout
Estland	40	44	0	16
Letland	42	35	6	17
Litouwen	55	21	2	22

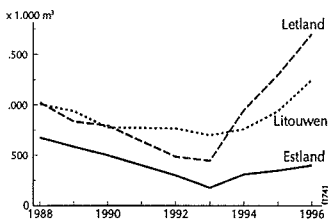
Zaaghout en vezelhout zijn de belangrijkste sortimenten. In Estland is vezelhout het voornaamste sortiment, terwijl dat voor de andere twee landen 'zaaghout' is. Opvallend is dat in alle drie landen ruim 10% van oogst brandhout is.

Een verklaring voor dit hoge aandeel brandhout kan zijn dat er dunningsachterstand is waardoor er een relatief groot aandeel dun hout is. Een gedeelte van dit hout accepteert ook de papierindustrie niet en daarom is dit hout alleen geschikt als brandhout.

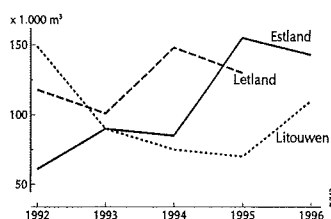
DE BALTISCHE HOUTVERWERKING

Letland is de belangrijkste producent van gezaagd hout (grafiek 2). Dit is ook het land dat de afgelopen jaren de sterkste groei heeft doorgemaakt. De productie in Estland groeit slechts langzaam.

Grafiek 2 Gezaagd hout productie in de Baltische staten

Grafiek 3 Spaanplatenproductie in de Baltische staten

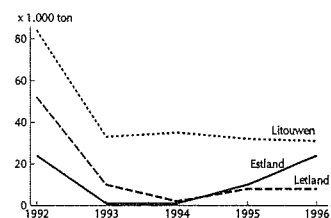

Estland ontwikkelt zich tot de belangrijkste producent van spaanplaat van de Baltische staten (grafiek 3). Litouwen en Letland timmeren veel minder aan de weg als het gaat om het produceren van spaanplaten. Zij lijken zich vooral toe te willen leggen op de productie van gezaagd hout.

De productie van papier en karton is gering vergeleken met bijvoorbeeld de productie in Nederland die in 1996 op 3 miljoen ton uitkwam (grafiek 4). De afgelopen jaren is geen sprake geweest van een duidelijke toename in de productie van deze producten. Hier wreken zich de hoge investeringen die nodig zijn om een papierfabriek te bouwen.

In Estland staat 1 geïntegreerde pulp- en papierfabriek die in 1996 een pulpproductie van 20.000 ton had. Men heeft plannen om de pulp-productie uit te breiden tot ruim 200.000 ton. Letland en Litouwen produceren haast geen pulp (respectievelijk 2000 en 6000 ton in 1996), maar in beide landen zijn plannen om pulpfabrieken te bouwen met een capaciteit van in totaal 350.000 ton in Litouwen en 600.000 ton in Letland.

Grafiek 4 Papier- en kartonproductie in de Baltische staten

DE BALTISCHE EXPORT

Tabel D

De Baltische export van hout en houtproducten in 1995

	Rondhout (1.000 m ³)	Gezaagd (1.000 m ³)	Plaatmaterialen (1.000 m ³)	Pulp (1.000 ton)	Papier en karton (1.000 ton)
Estland	2636	298	179	11	4
Letland	2429	895	161	0	3
Litouwen	1769	773	105	9	20

De export van hout en houtproducten bestaat vooral uit rondhout en gezaagd hout (tabel D). In geld uitgedrukt is Letland de grootste exporteur. Het uitgevoerde rondhout bestaat vooral uit vezelhout t.a.v. de Scandinavische papierindustrie.

Tabel E

De exportbestemming van gezaagd hout uit de Baltische staten (1995) (x 1.000 m³)

	Totaal	Nederland	BRD	Verenigd Koninkrijk	Overig
Estland	298	15	25	120	138
Letland	895	9	204	503	179
Litouwen	773	75	389	99	21

Het Verenigd Koninkrijk is de belangrijkste bestemming voor de export van gezaagd hout uit Estland en Letland (tabel E). Litouwen exporteert gezaagd hout vooral naar Duitsland. Baltisch gezaagd hout gaat verder naar Ierland en IJsland en naar landen in het midden-oosten zoals Turkije, Israël en Egypte.

Door fytosanitaire maatregelen in de EU bestaat de export naar Europese landen uitsluitend uit gedroogd gezaagd hout. Dit is niet zonder consequenties voor de Baltische Staten, omdat de droogcapaciteit in deze landen beperkt is.

Sinds 1992 is de Baltische export van gezaagd hout drastisch gestegen. Zo kwam de export in 1992 uit op 113.000 m³ terwijl deze in 1995 al bijna 2 miljoen m³ bedroeg. Vooral Letland en Litouwen zorgden voor deze groei.

ENERGIEHOUT UIT BALTISCHE STATEN?

Nederland bouwt sinds enige tijd energiecentrales zodanig om dat er hout in verbrand kan worden. Dit is een wapen in de strijd tegen de toenemende concentraties CO₂ in de atmosfeer. Een tekort aan hout zou echter roet in het eten kunnen gooien. Daarom was er onlangs een Nederlandse studiereis naar Estland om te inventariseren welke mogelijkheden Nederland heeft om energiehout uit Estland te importeren. Afgezien van de transportafstand was de eerste indruk dat ook om andere redenen een omvangrijke stroom energiehout uitgesloten moet worden geacht. Een van de problemen is namelijk dat men brandhout niet apart gaat oogsten. Het zal altijd een bijproduct zijn van de oogst van andere sortimenten zoals zaaghout en vezelhout.

Deze beide sortimenten zullen eerst verkocht moeten zijn voordat ook het brandhout beschikbaar komt. Daarbij komt dat energiehout gedeeltelijk ook interessant vezelhout is voor de papierindustrie. De papierindustrie zal echter hogere prijzen voor het hout kunnen betalen. Naar verwachtingen zullen dus geen grote hoeveelheden energiehout uit Estland naar Nederland komen. Overigens is Estland niet enthousiast over de brandhoutexport. Men wil dit hout liever zelf gebruiken. Het land beschikt namelijk over een groot aantal stadsverwarmingscentrales, waarbij men steeds meer hout wil gaan inzetten.

AFSLUITEND

De Baltische staten hebben zeker wat te bieden: er is voldoende hout beschikbaar en er wordt hard gewerkt aan het verbeteren van de verwerkingsmogelijkheden. In een wereld waar de aandacht voor de duurzaam geproduceerde grondstof alleen maar toeneemt zullen deze landen daarom zeker een 'duurzame' plaats op de houtmarkt kunnen veroveren. De rol van deze landen als handelspartner voor Nederland zal dan ook toenemen. Voor de Nederlandse counterparts is daarbij belangrijk dat de Baltische staten:

- bezig zijn hun economie te liberaliseren;
- relatief lage arbeids- en materiaalkosten kennen;
- gunstig liggen in Europa (met o.a. enkele ijsvrije havens);
- ook op de lange termijn voldoende hout kunnen oogsten;
- werken aan een gunstig investeringsklimaat;
- kunnen anticiperen op de dalende export naar Europa van onder andere Rusland en Canada.

De Baltische staten zullen daarom zeker belangrijke handelspartners voor Nederland kunnen worden. Zodra deze landen toe kunnen treden tot de Europese Unie zullen de ontwikkelingen in een stroomversnelling terecht komen. Allerlei regelingen en (belasting-)wetten zijn dan immers geharmoniseerd of men zal ze snel moeten harmoniseren. De meest optimistische verwachtingen gaan ervan uit dat de Baltische staten in 2004 lid kunnen worden van de EU en dat is al over 6 jaar.....

Ir R.C. de Boer

Ir R. Sikkema

J.A.N. Stolp

©Stichting Bos en Hout - ISSN: 1382-1113

Literatuurlijst is op aanvraag verkrijgbaar.

Gezaagd hout: een van de belangrijkste (export)producten

Vezelhout: naar stadsverwarmingscentrales of naar de papierindustrie?

SBIH STICHTING BOS EN HOUT

Stichting Bos en Hout
Bosrandweg 5
Postbus 253,
6700 AG Wageningen
tel.: 0317 - 424666
fax: 0317 - 410247
E-mail: mail@sbh.nl